№ 37 ՄԱՅԻՍԻ 26 (ՅՈՒՆԻՍԻ 7) 1877 ՄԱՅԻՍԻ 26 (ՅՈՒՆԻՍԻ 7) № 37

Վ. ՏԵՍՆՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 7 րուբլ, կէս տարվանը 4 րուբլ:

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը, պ. Ծատուրեանի և Արամեանի խանութում

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի

Тифлисъ. Редакція „Мшакъ“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 (Բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.

„ՄՇԱԿ“

Ծախվում է առանձին համարներով, հատը 7 կոպէկով, բացի ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԻՑ հետևեալ խանութներում՝ ԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ լամպերի մագազինում (Շահբուդովի տանը), Զ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ գրավաճառանոցում (կամուրջի մօտ) և ԳՐԻԳՕԼՕՎԻ մագազինում (Միրզօևի տանը, Երևանեան հրապարակի վրա):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ռուսաց մամուլը հայերի մասին:—Ներքին տեսութիւն: Պատերազմական բեմից: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Անգլիա: Թիւրքիա: Նամակ Գերմանիայից: Արտաքին լուրեր:—Խառն լուրեր:—Յայտարարութիւններ:—Տեղեկացոյց:—Բանասիրական: Որդու Հարսանիք:

ՌՈՒՍԱՑ ՄԱՄՈՒԼԸ ՀԱՅԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

—

I

Ռուս լրագրութենից «Моск. Вѣд.» լրագիրը առաջինն է եղել անցեալ տարի որ յարուցել է արևելեան խնդրի հետ և հայերի մասին հարց: Բացի նորանից որ այդ լրագիրը բոլոր մնացած ռուս լրագիրներից ամենից շատ էր տըպում լուրեր և տեղեկութիւններ հայերի մասին, արտատպում էր կովկասեան և Կ. Պօլսի հայոց լրագիրներից յօդուածներ և նամակներ, — նա իր մի յօդուածի մէջ հետևեալ հարց էր առաջարկել Եւրոպային՝ մի՞թէ հայերը նրանով են մեղաւոր, որ երբէք չեն ապստամբվել թիւրքաց տիրապետութեան դէմ, նրան միշտ հաւատարիմ և հնազանդ են եղել, մի՞թէ նրանց ամենաանհրաժեշտ իրաւունքները տալու վերաբերութեամբ ոչ ոք չի խօսի միջազգային կօնֆերէնցիայում միայն այն պատճառով, որ հայոց ազգը թէև տանջվում է, չարչարվում է, բայց միշտ համբերում է և երբէք չէ ապստամբվում: Այս էր մօտաւորապէս «Моск. Вѣд.» լրագրի հայերի վրա դատողութիւնը:

Նրանից յետոյ մնացած ռուս լրագիրները սկսեցին քիչ թէ շատ հետաքրքրվել հայերով, տպել նրանց մասին լուրեր, տեղեկութիւններ, նամակներ, կովկասեան և եւրոպական լրագիրներից հայերի մասին քաղուածներ:

Հայերի և Հայաստանի անունը սկսեց աւելի յաճախ երևալ ռուսաց լրագրութեան էջերի վրա:

Թողնենք «С. Петерб. Вѣд.» և «Голосъ» լրագիրների մէջ հայերի մասին նորերումս տպված նամակները, որոնցից առաջինը հայերին շատ չէր գովում, իսկ երկրորդը աշխատում էր պաշտպանել, թողնենք «Русскій Міръ» թերթից անցեալ տարվայ ընթացքում հայերի մասին արած աննշան քաղուածներ, — անցնենք ուղղակի ներկայ 1877 թ-ի առաջին ամիսներում ռուսաց մամուլի մէջ հայերի մասին յարուցած խնդիրներին:

Ս. Պետերբուրգի «Всемірная Иллюстрація» շաբաթաթերթը շատ ժամանակ չէ տպեց հայերի վրա մի պատմական տեսութիւն, մեր ազգի գոյութեան ամենահին ժամանակներից սկսած, և յետոյ խօսելով ժամանակակից հայերի վրա, աշխատեց ցոյց տալ թէ հայերի մասին առհասարակ սխալ գաղափար են կազմում, թէ այն բոլոր վատ յատկութիւնները, որոնց վերաբերում են հայերին՝ բամբասանք է, և վերջապէս ներկայացրեց հայերին որպէս աշխատասէր և ընդունակ ազգ:

Բայց բացի «Моск. Вѣд.» լրագրից, որ առաջին անգամ պահանջեց հայերի համար էլ մնացած արևելեան քրիստոնեաներին հաւասար մարդկային իրաւունքներ, ռուսաց լրագրութեան օրգաններից ոչ մինը չէր նայում հայերի վրա քաղաքական կէտից, չէր յարուցանում հայերի վրա քաղաքական բնաւորութեան խնդիրներ...

Այդ ժամանակ յանկարծ ռուսաց «Православное Обозрѣніе» ամսագրի մարտ ամսի տետրակի մէջ սրբազան Ֆէօֆանի երեք նամակներ են երևում արևելեան խնդրի վերաբերութեամբ: Ֆէօֆան եպիսկոպոսի կարծիքը մեզ համար թանգ է նախ որպէս ճշմարիտ լուսաւորված հոգևորականի, և երկրորդ որպէս մի մարդու որ ինքն անձամբ ծանօթ է արևելքի հետ, տաս տարուց աւելի (սկսած 1847 թ-ից) ռուսաց դեսպանատան հետ, որպէս վարդապետ, արևելքում պտտած լինելով: Նա ծանօթ է ուրեմն Թիւրքիայի դրութեան հետ Կ. Պօլսից սկսած մինչև Երուսաղէմ: Ահա այն միտքը որ սրբազան Ֆէօֆանը յայտնում է Թիւրքիայի մասին:

Հարկաւոր կը լինէր, նրա կարծիքով, եթէ Թիւրքիան չի ոչնչանայ որպէս պետութիւն աւելաց-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՈՐԴՈՒ ՀԱՐՍԱՆԻՔ

I

—

Գիշեր էր: Կանանցից և տղամարդիկներից բաղկացած մի խումբ, զուռնաչի Մնացականին առաջները գցած, վառած մոմերը ձեռքերին սուրբ Շմաւոնի եկեղեցուց դէպի Մայդանի-Աղբիւրի թաղն էր գնում: Սա մի հարսանիք էր. Հայրապետենց Ասլանը պսակում էր իր միակ որդի Սեդրակին: փեսան ձեռքը հարսին տուած, խաչեղբօր հետ միասին գնում էր տղամարդկերանց և կանանց մէջ տեղը: Զուռնան անդադար փչում էր, մակարները փչանգներ և հրացաններ էին արձակում, իսկ մակարբաշին, աղափների այդ գլխաւորը, անդադար ձայն էր տալիս մակարներին:

—Ա՛յ թագաւորի մակարներ:

—Հա բալլի, միաձայն պատասխանում էին մակարները:

—Ուրրա՛...

—Ուրրա՛, կանչում էին մակարները, խառնելով իրանց բազմատեսակ ձայները մակարբաշու ձայնի հետ:

Մի խօսքով ուրախութեանը սահման չը կար: Թըգվաքօյրերը *) անդադար կամ նորահարսի փեչերն էին ուղղում, կամ միմեանց ականջին ծածուկ նկատողութիւններ էին անում ու ուրախ ուրախ ծիծաղում... Թէ ինչ էին նոքա ասում, թէ ինչ խօսքեր էին լինում նրանց ծիծաղի պատճառը, ես չը գիտեմ, և ո՞վ կարող է իմանալ դրանց գաղտնի, քնքոյշ ճըկճըկոցը: Շատ երիտասարդներ և չատ օրիորդներ նախանձում էին ուրախութեան հեղինակներին. «ինքը հարուստ, գեղեցիկ և բաժինքով կին է առնում, երանի քեզ Սեդրակ» մտածում էին առաջինները: «Ջահէլ, սիրուն և հարուստ, ասում էին երկրորդները, երանի քեզ Մարիամ:» Բայց ինչ էր անցնում գլխաւոր հերոսների սրտերում. Սեդրակը ուրախ էր, ուրախ էր այնպէս, ինչպէս ուրախանում է մի երեխայ, որի համար մի այսպիսի հանդէս է կատարվում: Հազիւ 18 տարեկան, հասակը միջակ, դէմքը գեղեցիկ, մազերը սև, մի տեսակ երեխայական հպարտութեամբ նա բռնել էր Մարիամի ձեռքը և գնում էր, բոլորովին չը մտածելով, թէ ինչի համար է պսակվում և ինչ պարտականութիւններ ունի դէպի իւր կեանքի անբաժան ընկերուհին: Հայրը ասել էր, որ Մարիամը լաւ աղջիկ է, որ նա փող և բաժինք ունի, որ Սեդրակը պէտք է պսակուի Մարիամի հետ, և նա պսակուեց... մինչև անգամ նա հպարտանում էր, երբ մտածում էր, թէ ինքն էլ կունենայ մի էակ, որ իր կամքին բոլորովին հլու հպատակ կը լինի... Իր հօր կամքին անպայման հնազանդելու սովոր, Սեդրակը ուզում էր, որ մէկն էլ իր կամքին հնազանդ լինէր: Այսպէս գնում էր ընտանիքի ապագայ հայրը իր ընկերուհու հետ...

Մարիամը հաւանում էր Սեդրակին. այդ քընքոյշ, գեղեցիկ աննման Մարիամը հաւանում էր Սեդրակին. այդ երևում էր նորա սև, փիալա, վառվռուն աչքերից, նորա ժպտող փափուկ շըրթունքներից, նորա երկնակամար ունքերից, նրա սև, երկար թերթերունքներից, նրա սպիտակ փափուկ երեսից, նորա վարդանման թշերից և հպարտութեամբ բարձրացած կլոր ուսերից... Երանի ինձ հաւանէիր, Մարիամ, ես այն ժամակ ոտից տակի հողը կը լինէի... Մարիամը 16 տարեկան էր, հարաւի աղջիկ էր նա. 16 տարեկան հասակում՝ նա մինչև անգամ փորձում էր ճանապարհին իր նորափեսի ձեռքը սեղմել, փորձում էր յիշեցնել նորան իրանց սպասող քաղցր րօպէները, բայց Սեդրակը սիրոյ այդ յառաջաբանների վրա ուշադրութիւն չէր դարձնում, և ինչպէս կարող էր այդ երեխան հասկանալ կնոջ ամեն մի շարժուածքի, ամեն մի հայեացքի, ամեն մի ցանկութեան նշանակութիւնը: Ախ իմ սիրելի ընթերցող, քանի և քանի անգամ մեր սիրտը ուրախ ուրախ բաբախել և քանի անգամ սև քողով է ծածկուել. մտաբերիր, սիրելիս... յիշատակները երբեմն քաղցր են լինում... Բայց Սեդրակը ուրիշ բանով էր զբաղուած. նա զբաղուած էր մակարների ուրաներով, փչանգներով, իր հագուստով, մի ուրիշ դաստայ զուռնով, որ իրանց տանից առաջ եկաւ իր դէմ, բէնգալեան կրակներով, որ իրանց տան առաջ վառեցին... այնպէս նա և նորա հետ էլ հանդիսականները մօտեցան իրանց տանը:

II

Մինչև որ հարսանիքը կատարվում էր, Հայրապետենց Ասլանը, Սեդրակի հայրը, հպարտ հպարտ ման էր գալի իր տան դահլիճում և զանազան հրամաններ էր տալի թէ իր եղբայրներին և թէ ծառաներին: Շատ հետաքրքիր բնաւորութիւն ունէր Հայրապետենց Ասլանը... Եթէ իմ ընթերցողը տեսել է մի ուռած, փքած հնդուհաւ, եթէ նա երևակայի, որ այդ հնդուհաւը ունի մարդու պատկեր, միջակ հասակ, կազմուածքը առողջ, աչքերը պուչ, հուպ տուած, երեսը վեր առած և բեխերը խուզած, եւրոպական ձևով հագնուած և սախական կոչտ և կեղտոտ պատկեր ունեցող, եթէ այս բոլորը երևակայի իմ ընթերցողը, —նա լաւ գաղափար կունենայ Հայրապետենց Ասլանի վրա: Մի հանաքչի նրան կնքել էր. Ասլանը թարգմանել էր Алексѣй, իսկ Հայրապետը Герасимъ, և երբ նրան ասում էին — «Алексѣй Герасимичъ, այս բանը այսպէս է». նա մի առանձին հպարտութեամբ ուսերը բարձրացնում էր, բռնում էր իւր սիրտուկը կրծքի մօտ, թափ էր տալիս և ասում էր.

— Հրամանոցդ ասեմ, բոլորովին ճշմարիտ է, да... Բայց դեռ մէկ ժամ առաջ այդ գործքի հակառակ էր եղել. Алексѣй Герасимичъ-ը ամեն բան յաղթեց....

Այն մարդուց, որ իրան Алексѣй Герасимичъ էր կանչում, հացկերոյթի ժամանակ հեռու էր նըստում, որ ինչ է իւր կենացը խմելու ժամանակ հեռուից ձայն տայ՝ Алексѣй Герасимичъ ձեր հրամանոց կենացը (և որքան յիմար էր լինում Ասլանի ժպիտը այդ րօպէին), որ տեսնեն իր համագիւղացիները, որ ինքը Алексѣй Герасимичъ է, և ոչ թէ Բօյղաղչի Թոմաս, կամ Դալգօզենց Մելքօն, կամ Զալվադարենց Զօրաբ, կամ թէ չէ փափենց գիժ Սարգիս և այլն: Նա դրանց թայն չէր, նա Алексѣй Герасимичъ Алексѣевъ էր: Նրան չէր կարելի Ասլան ասել, պէտք էր աղա Ասլան ասէին, որովհետև աղայութիւնը միայն իրան էր յատուկ... ո՛վ ինչ ուզում է ասէ, ես իմ հերոսին Հայրապետենց Ասլան կանուանեմ: Այսպէս իմ Ասլանը չափազանց փառասէր լինելով, մի և նոյն ժամանակ և բարեգործ մարդ էր. Նա մի քանի հարիւր մանէթ էր ընծայել տեղական ուսումնարանին, մի քանի մանէթ էլ տուել էր դասական պիտոյքների համար, մինչև անգամ ինքն իրան տեղական ընթերցարանի հիմնողն էր համարում, բայց այս անում էր ոչ թէ գործի համար, այլ որ ասեն՝ «Աղա Ասլանը այս և այն արեց»: Ասլանը ազնուական էր. փառասիրութիւնը դորա տոհմի մէջ ժառանգական հիւանդութիւն էր, հանդուցեալ նրա պապը

*) Հարսանիք հրաւիրուած կանայք:

նել երկիրներ Չէրնօգօրիային և Սերբիային, իսկ Բուլգարիային, Բօսնիային և Հերցեգովինային տալ ինքնավարութիւն, և դարձնել նրանց Թիւրքերին հարկատու անկախ երկիրներ։ Բայց աւելի լաւ կը լինէր բոլորովին վերցնել Թիւրքիա, որպէս պետութիւն, ասում է հեղինակը, և աւելացնում է որ իզուր են ասում թէ այդ տեսակ գործի համար դեռ ժամանակը հասած չէ։ Այժմ միայն խարդախ Անգլիան է ասում, որովհետև իր ձեռքն է ուզում գցել այդ երկիրները։ Հեղինակը կարծում է որ Թիւրքիահպատակ ազգերի քաղաքական տհասութիւնը՝ դարդակ խօսք է միայն։ Հեղինակը առաջարկում է հիմնել եւրոպական Թիւրքիայի տեղ սլաւօնական անկախ թագաւորութիւններ կամ իշխանութիւններ, և դրանցից դաշնակցութիւն կազմել, Կ. Պօլիսը դարձնել ազատ քաղաք, իսկ Փոքր-Ասիան բաժանել եւրոպական Թիւրքիայի երկիրներից և այնտեղ վերականգնեցնել Հայոց թագաւորութիւնը։ Այսօր վաղը այդ բոլորը կը լինի, աւելացնում է հեղինակը. նա հաւատում է այդ երկիրների ապագային և վերջացնում է խօսքը ասելով թէ Թիւրքերը բնիկներ չեն այդ երկիրներում, և անպիտան ժողովուրդ են։ Նոցա տիրապետութիւնը նոյնքան անցաւոր է, արևելեան քրիստոնեաների երկիրների վրա, ինչքան անցաւոր էր մօնղօլների տիրապետութիւնը Ռուսաստանում։

Այժմ այդ տեսութիւնը վերջացնելու համար մեզ մնում է միայն «С. Петерб. Вѣд.» լրագրի մայիսի 1-ի համարի մէջ (№ 119) տպված նշանաւոր առաջնորդող յօդուածի մասին խօսելու։ Բայց մեր յօդուածը երկարացաւ։ Կը շարունակենք ուրիշ անգամ։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԲԵՄԻՑ

Օզուրգէտից պաշտօնապէս հեռագրում են մայիսի 19-ից, որ մայիսի 18-ին, երեկոյեան $8^1/_2$ ժամից Կօբուլէթի ափերից նկատվեցան ծովի մէջ տասն երկու Թիւրքաց նաւեր, որոնք գնում էին հարաւից դէպի հիւսիս։ Միւս օրը մայիսի 19-ի առաւօտեան մնացել էր Կօբուլէթի ափերին միայն մի զրահաւոր Թիւրքաց շոգենաւ։—Տեղական ռուս լրագիրները մասնաւոր հեռագիր են ստացել մայիսի 20-ից «Ռուսաց հեռագրական ընկերութեան» միջնորդութեամբ, որ Սերբիան, լաւ հասկանալով այն ծանր արգելքները, որոնք կարող են ծնվել Թիւրքիային պատերազմ յայտնելուց, վճռել է պահպանել ամենախիստ նէյտրալիտէտ (չէզօքութիւն) ներկայ պատերազմի մէջ։—Զուգդիդից հեռագրում են «Кавказъ» լրագրին մայիսի 20-ից, որ 16-ին այս ամսի գեներալ Կրավչէնկօյի առաջնորդութեամբ Բագատեան կամուրջը անցնելու ժամանակ մեր զօրքը ճակատամարտ ունեցաւ 3 հազար հոգուց բաղկացած թշնամիների զօրքի հետ։ Մեր զօրքը անցաւ Կօդօր և հասաւ մինչև Ջղերդ։ Մեր կողմից սպանվեցան և վիրաւորվեցան 20 մարդ։—Ախալքալաքից հեռագրում են որ Արդահանի մէջ վերցրած Թիւրքաց թնդանօթների մի մաս արդէն բերած է Ախալքալաք մայիսի 20-ին։—Կօդօրի մօտ պատահած կռւի մէջ սպանվեցաւ Քութայիսի միլիցիայի գլխաւորը, գնդապետ իշխան Միքէլաձէ։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Տեղական լրագիրները հեռագիր են ստացել Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ մայիսի 20-ից, որ նախընթաց օրը Թագաւոր կայսրը, Նորին Բարձրութեան Թագաժառանգի և Մեծ իշխան Սերգէյ Ալէքսանդրօվիչի հետ, ուղևորվեցաւ դէպի գործող զօրքը։

—

Մայիսի 21-ին և 22-ին կար ԹԻՖԼԻՍԻ Ալէքսանդրեան այգիում ժողովրդական տօն, որի արդիւնքը նուիրվեցաւ յօգուտ վիրաւորված և հիւանդ զինուորների օգնութեան «կարմիր խաչ» անուանված ընկերութեան։ Այգին լուսաւորված էր, կային շատ գեղեցիկ հրախաղութիւններ և մեր հասարակութեան թէ բարձր և թէ միջին դասի կանայք և աղջիկներ ափսերով փող էին հաւաքում յօգուտ նոյն ընկերութեան։ Որքան եղաւ այդ տօնից գոյացած զուտ արդիւնքը՝ մեզ դեռ յայտնի չէ, բայց պէտք է որ նշանաւոր գումար հաւաքած լինէր։ Այգին զարդարված էր դրօշակներով, այգու զանազան կողմերում դրած էին՝ կայսրի պատկերը, փոխարքայի կիսարձանը, Լօրիս-Մելիքօվ և Ջէյօկայեվ գեներալների պատկերները, Արդահան բերդի պատկերը և այլն։ Մանաւանդ չաբաթ օր այնքան ժողովուրդ կար, որ այգու անցքերում գրեթէ անհնարին էր շրջել։

—

Մեր քաղաքը հասան Արդահան վեր առնելու ժամանակ գերի առնված Թուրք զինուորներ, որոնց թւում և մի Թուրք փաշա։

—

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ մեզ գրում են հետևեալը՝ «Մայիսի 18-ին Էրզրումից փախած մի քանի յոյներ մեզ պատմեցին, որ Թուրքաց կանոնաւոր զօրքերը Էրզրումի մօտ մի քրիստոնեայ գիւղի բնակիչներին մեծից մինչև փոքրը կոտորել են և գիւղը աւերակ են դարձրել։»

—

Մեզ գրում են ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ որ աճառայի Թուրքերը արդէն սկսել են աւազակութիւններ անել Ախալցխայի և Բօրժօմի կողմերը։ Մի քանի ճանապարհորդներին այդ տեղերում թալանել են և մի քանիսներին էլ սպանել են։

—

Ռուսաստանի ԲՕՎԷՆԿԻ գիւղից (Դօնի երկիր) պ. Եսայեանից ստացվեցաւ «Մշակի» խմբագրութեան մէջ 10 րուբլ նուէր յօգուտ վանեցիների։

—

Մայիսի 22-ին առաւօտեան 11 ժամին ԹԻՖԼԻՍԻ Դումայի մէջ կայացաւ ձայնաւորների արտակարգ նիստ, իսկ հետևեալ օրը, մայիսի 21-ին չաբաթական հերթական նիստը չը կայացաւ, որովհետև ձայնաւորները չը ներկայացան օրինական թւով։

—

ԹԻՖԼԻՍԻ Ս. Մարիամեան հայոց օրիորդական դպրոցի վարչութիւնը խնդրում է մեզ յայտնել որ հարցաքննութիւնները այդ դպրոցի մէջ լինելու են հետևեալ կարգով՝ Մայիսի 26-ին կը լինի Կրօն և Սրբազան Պատմութիւն, 27-ին՝ Թւաբանութիւն, 30-ին Ռուսաց լեզու, 31-ին Հայոց լեզու, իսկ Յունիսի 3-ին՝ Հայրենագիտութիւն և Իրախօսութիւն։

—

Տեղական ռուս լրագիրներին ԽԱՍԱՒ-ԻՒՐՏԻՑ հեռագրում են որ կովկասեան սարերի Սալատավիա անուանված վիճակում անկարգութիւններ յայտնվեցան, որի պատճառով զօրք ուղարկվեցաւ այնտեղ։ Արալախ և Դինուկ աուլների ապստամբված բնակիչները մայիսի 18-ին յաղթվեցան, կորցնելով 80 սպանվածներ և 100 գերիներ։ Սալատավիացիները կրկին խոնարհվում են տեղական իշխանութեանը։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԻԱ

«Հավասի հեռագրական ընկերութիւնը» հաղորդում է որ մայիսի 18-ի անգլիական պարլամենտի նիստում արտաքին գործերի անգլիական մինիստր Բօրկ յայտնեց որ Անգլիայի արևելեան խնդրին վերաբերեալ քաղաքականութիւնը կախված կը լինի յետագայ քաղաքական հանգամանքներից և անցքերից։ Բայց խաղաղութեան պայմանների կապելու մէջ, պատերազմի վերջանալուց յետոյ, կը մասնակցեն բոլոր եւրօպական պետութիւնները և արևելեան խնդիրը ընդհանուր եւրօպական խնդիր կը դառնայ։

ԹԻՒՐՔԻԱ

Ինչպէս յայտնեցինք մեր ընթերցողներին, Թիւրքիայի մահմետականների հոգևոր գլ-

---

(Աստուած ողորմի, Աստուած հոգին լուսաւորէ, լաւ մարդ էր խեղճը) պարսից իշխանութեան ժամանակ մի մէչիթ էր շինել և դորա համար ազնուութիւն էր ստացել։ Հայրապետենց Ալանը հարուստ էր եթէ կարելի է հարստութիւն համարել յիսուն հազար մանէթի կարողութիւն, և այդ կարողութիւնը մասամբ ժառանգական էր և մասամբ բարեվաստակ։ Թէ ինչպէս էր նա աշխատել, դորա համար պատմութիւնը լռում է, այսքանը միայն յայտնի է, որ գրեթէ բոլոր նրա համագիւղացիները մասամբ խաբէութեամբ և մասամբ անազնուութեամբ էին հարստացել. մէկը որբեր էր զրկել, միւսը իր բարեկամի թղթերն էր գողացել և խեղճին սնանկութեան էր հասցրել, երրորդը ազնիւ խօսքով պահ տուած փողերն էր փախցրել և իր հօր սպանել տուել, չորրորդը իր աներոջ միակ աղջին կամեցել էր դեղել տալ, որ հարստութիւնը իրան մնայ, հինգերորդը... Բայց անվերջանալի է... ափսոս է ընթերցողի ուշադրութիւնը։ Չը պէտք է զարմանալ, որ Հայրապետենց Ալանը և նրա համագիւղացիները հարուստ էին, եւրօպական հագուստ էին հագնում, երկսեռ ուսումնարաններ ունէին և այլն։

Պարտիզապատ գիւղը ժայռերի վրա էր շինած, նորա միջից մի սիրուն առուակ էր անցնում. գիւղը լիքն էր համեղ, խօսկան աղբիւրներով։ Պարտիզապատը իր բնակիչների աշխատանքին էր պարտական, որ գեղեցիկ, պտղաբեր այգիներով էր ծածկուել։

Երկիրը բնակիչներին չէր տալի սնունդ և նոքա ստիպուած էին օտարութեան մէջ աշխատել, առևտուր անելով բամբակով, մետաքսով և այլն։ Շատերը նրանցից բացի Ռուսաստանը գնացել էին և արտասահման, բայց խօսենք մեր հերոսի վրա։

Ընտանեկան կեանքում Ալանը կատաղի բռնաւոր էր, իր գերդաստանի բոլոր անդամները դողում էին նրանից, վախում էին նրանից. մինչև անգամ իր տանը շունը և կատուն, բոլորը նորա համար էին ստեղծուած, նրա ստրուկներն էին, նորա ստրուկն էր և իր որդի Սեդրակը, այն գեղեցիկ երեխան, որ այժմ պսակվում էր հօր հրամանով...

Մարիամի հայրը մեռել էր և իր միակ աղջրկան չորս հազար մանէթի կարողութիւն էր թողել. այս դէպքից օգուտ քաղեց Հայրապետենց Ալանը և հրամայեց իր որդուն պսակուել չորս հազար մանէթի և գեղեցիկ աղջկայ վրա։ Պարտիզապատ գիւղում սովորութիւն չը կար փող և բաժինք տալու, մինչև անգամ պսակի չորերն էլ տղան էր ուղարկում, բայց Ալանը պէտք է կարգից դուրս բան անէր. Պարտիզապատ գիւղում հարսանիքը ցերեկով էին կատարում, իսկ Ալանը գիշերը կատարեց (Թիֆլիսի պէս)... Ամեն բանում Ալանը ջոկվում էր իր հայրենակիցներից. մի խօսքով մաղալու կենդանի էր Հայրապետենց Ալանը։ Հիմա նա կանգնած է դահլիճում, հպարտ հպարտ թափ է տալիս իր սիւրտուկը, և սպասում է նորապսակներին։

III

Երկու զուռնաչիները միմեանց հակառակ ղայդաներ էին ածում, որպէս զի միմեանց չփոթեն։ Նաղարաչի Գալուստը իր ձեռքի կէռ փայտը խփում էր անհպին նաղարին և իր բազմատեսակ հունարներն էր ցոյց տալի. երբեմն իր երկար ոտը բարձրացնում էր, նորա տակիցն էր փայտը խփում, երբեմն նաղարի տակիցն էր խփում և երբեմն միւս դասի զուռնաչիներին էր լեզու հանում։ Ջահիլ կարճաբօյ զուռնաչի Խուդին կաշուց դուրս էր գալի այնպէս էր փչում. իսկ պառաւ ուստայ Մնացականը մէջքը արհամարհանքով շուռ էր տուել դէպի ուստա Խուդին և պարզ ցոյց էր տալի իր արհամարհանքը դէպի այդ նոր ինքնակոչը. դրանք զուռնաչիների հին և նոր սերունդ էին։ Մակարբաշին թռչկոտում էր և ոտներով գետինն էր փորում։ Վերջապէս նորապսակները հասան իրանց մեծ դռան մօտ... Алексѣй Герасимичъ-ը իր թանգագին ամուսին Զարդալամի հետ դուրս եկան նորապսակների առաջ. նոքա տեսան Սեդրակին և Մարիամին. Ալանը մէկ կանգնեց, նայեց այդ գեղեցիկ ջուխտակ տատրակներին և յիշեց իր երիտասարդութիւնը, իր հարսանիքը, իր կեանքի մէջ անցած քաղցր րօպէները, մի վարկենում մտածեց, որ իր դարը անց է կացել և արտասունքի երկու փայլուն կաթիլները գլորվեցին թշերի վրա. նա ուզում էր վազել, գրկել իր որդուն, համբուրել նրան, բայց դա բռնաւոր հօր սրտի մի րօպէական փափագ էր։ Ալանը ծանր քայլերով առաջ գնաց, մեկնեց իր ձեռքը, որ նորապսակները յարգանքով համբուրեցին. հայրը և մայրը դրանց օրհնելով ներս ընդունեցին։ Երկինքը պարզ էր, բիւրաւոր աստղեր լուսաւորում էին նրան։ Աշունք էր և ցուրտ, տերևները թափվում էին ծառերից, սենեակների պատուհանները զնգզնգում էին նաղարի և զուռնի ձայնից։ Մնացականը սկսեց նաղանի ածել, իսկ Սեդրակի մեծ քոյրը պար գալ. սա կանգնեց մէջ տեղը, ծանր, կոտրտելով և նազելով, կամաց կամաց բարձրացրեց իր կռները, աչքերը խորհրդաւոր կերպիւ պատեց, առաջ նայեց իր մարդուն, տեսաւ, որ նա ուրիշ բանով է զբաղուած, կրակոտ, սրտի խորքը թափանցող հայեացք գցեց մի սիրուն երիտասարդի վրա, որին հաւանում էր և յետոյ սիրամարգի նման փոքրիկ քայլիկներով սկսեց թեթև շարժել, կարծես մի հրեշտակ էր օդի մէջ լողում... «Ա՜յ չաբա՜չ, գոռաց Նաղարաչի Գալուստը և մի քանի կօպէկներ բռնած ձեռքեր մեկնուեցան դէպի պար եկողը. իսկ սրա հաւանած սիրուն երիտասարդը աքասանոյ ձեռքը դնելով, թեթև սեղմեց աղջկայ ձեռքը։ Այսպէս կանայք պար էին գալի. տղամարդիկը նրանց ձեռքերը կօպէկներ էին դնում, ի հարկէ զուռնաչիների համար, վերջապէս յայտնեցին, որ հացը պատրաստ է։ Սեղանի վրա առանձին բան չը պատահեց։ Թամադան լաւ էր կառավարում, տիրացու Արզարը ամեն կենացի վրա յարմարաւոր երգեր էր ասում իսկ մակարները թագաւորի ամեն բաժակ խմելիս, մակարբաշու հրամանով կանչում էին։

—Թագաւորի խումր անուշ, անուշ, ուրա։

Վերջապէս սեղանից վեր կացան, եալլին պար եկան և հիւրերը ուղևորուեցին դէպի իրանց տները։ Ամենից ուրախ զուռնաչի Մնացականը դուրս եկաւ. նա տաս երեք մանէթ չարաչի փող էր հաւաքել...

—Շէն կենայ աղա Ալանը, ասում էր նա գնալով։

IV

Սեդրակը իր կրթութիւնը ստացել էր տեղական ուսումնարանում, որի վրա օրիորդաց ուսումնարանի հետ տարեկան չորս հազար մանէթ ծախս էր լինում։ Ինքը մի ազա մարդու որդի կամեցել էր նոյն ազատութիւնը անել և ուսումնարանում, այնպէս որ ուսուցիչները անկարող էին եղել նրան մի որոշ ուղղութիւն տալ, նախապատրաստել կեանքի համար։ Սեդրակը խօսում էր ուրիշի խօսքերով, դատում էր հօր դատողութեամբ, գործում էր նրա կամքով։ Ուրիշ էր Մարիամը։ Այդ ընդունակ աղջիկը հարուստ պաշար էր դուրս բերել օրիորդաց ուսումնարանից և զանազան գրքեր կարդալով բաւական զարգացել էր, այնպէս որ նա աւելի լաւ վարժուհի էր Սեդրակի համար, քան թէ ամուսին։

լուխը, շէյխ-ուլ-իսլամը նորերումս յայտնեց Ռուսաստանի դէմ սրբազան պատերազմը (ջիհադ)։ Այդ սրբազան պատերազմի յայտնելը, Կորանի վարդապետութեամբ թոյլ է տալիս հարկաւոր ժամանակ բոլոր հպատակ մահմեդականների կայքը և ստացվածքը գործ դնել պատերազմի պէտքերի վրա։ Սրբազան պատերազմի յայտնելը կարող է վերցվել միայն այն ժամանակ, երբ թշնամին կատարելապէս յաղթված կը լինի, կամ դարձած կը լինի մահմեդական կրօնի։—Կ. Պօլսից գրում են անգլիական «Daily News» լրագրին, որ թիւրքաց ազգային ժողովի վերջին նստերը շատ աղմկալի էին։ Պատգամաւորներից ոմանք պահանջում էին որ տէրութիւնը պարզապէս բացատրութիւն տայ ազգային ժողովին թիւրքաց զօրքի դրութեան մասին Փոքր-Ասիայում։ Պատգամաւորները պնդում էին որ Մուխտար-փաշայի անընդունակութիւնը ակներև է։ Ազգային ժողովի մի մաս պահանջում էր որ պատերազմական մինիստր Րեդիֆ-փաշան ինքն անձամբ գնար զօրքը և վերատեսչէր գործերի դրութիւնը։ Ճառախօսներից մինը պարսավում էր տէրութեան այն վարմունքը, որ նա թագցնում է ազգի ներկայացուցիչներից, ուրեմն և ամբողջ ազգից պատերազմական գործերի իսկական դրութիւնը։ Այդ տեսակ ծանր և կրիտիկական րոպէներում ազգային ժողովը դատարկ, աննշան հարցերով են զբաղեցնում, այն ինչ հարկաւոր էր միշտ ամենաճիշդ տեղեկութիւններ տալ, ինչ դրութեան մէջ է զօրքը, ինչ կերպարանք է ստանում պատերազմը, ինչպէս է գնում պատերազմը, առանց ժողովրդի ներկայացուցիչներից ոչինչ բան թագցնելու։ Ժողովի նախագահը շտապեց փակել նիստը։ Պատգամաւորների մեծ մասը իրանց ծափահարութիւններով համակրութիւն ցոյց տուին ճառախօսի պահանջողութիւններին։ Մինիստրները շփոթված են այդ տեսակ համարձակ բողոքից ազգային ժողովի կողմից։—Կ. Պօլսի հասարակական կարծիքի տրամադրութիւնը ինչպէս վկայում է «Polit. Corresp.» լրագիրը, շատ յուսահատական է և տխուր։ Մի յոյն, Դեմոսֆեն էֆենդի անունով, որ արդէն Սերբիայի հետ պատերազմի ժամանակ կազմած ունէր մի փոքրիկ գունդ թիւրքահպատակ քրիստոնեայ կամաւորներից, այժմ էլ դիտաւորութիւն ունէր կազմել այդ տեսակ զօրք. բայց քրիստոնեաներից, բացի մէկ քանի հատ շրջմոլիկներից, զօրքի մէջ կամաւոր մտնելու ցանկացող չը գտնվեցաւ։—Ռուսաց «Новое Время» լրագրին հեռագրում են Վիեննայից որ Կ. Պօլսի մէջ եղած բոլոր քիչ թէ շատ պիտանի զօրքերը ուղարկված են Փոքր-Ասիա։—Կ. Պօլսից հեռագրում են որ իբր թէ Թիւրքիայի նախկին մեծ-վէզիր, Մէհմէդ-Ռուշտի փաշան խորհուրդ է տուել Սուլթանին, որպէս միակ միջոց Թիւրքիայի մէջ ծագած անկարգութիւններին առաջն առնելու և այդ երկրի միշտ խռովեալ դրութեանը վերջ տալու համար, Միդհաթ-փաշային կրկին յետ կանչել աքսորանքից և նորից յանձնել նրան իր պաշտօնը։

ՆԱՄԱԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻՑ

Ստրասբուրգ, 25 մայիսի

Ֆրանսիան մէկ կօկէտ կնոջ պէս է, որ չէ կարող համբերել, եթէ նորա վերա ուշադրութիւն չեն դարձնում, կամ նորան մոռանում են։ Այսպիսի դէպքերում կօկէտ կանայք աշխատում են մի նոր բան հնարել՝ մի նոր հագուստով երեւալ, կամ իրանց տանը սենեակները նոր մի ձեւով սարքել, կամ մի այլ արտաքին, աչքին զարնող նորութիւն իրագործել։ Նոյն ձեւով սովոր էր վարվել Ֆրանսիան, մանաւանդ վերջին կայսրութեան ժամանակ, զանազան ներկայացումներ տալով Չինաստանի, Մեքսիկոյի կամ Իտալիայի մէջ, ամբողջ աշխարհը զմայլեցնելու համար, կամ գոնեա այն նպատակով որ Ֆրանսիայի մասին միշտ և անդադար խօսվի։ Նոյն սովորութիւնը չէ կորցրել և հանրապետական Ֆրանսիան, որի ձգտումները պէտք է լինէին ներքին հարցերը կանոնաւոր մշակութեանը ենթարկելու և շատ թոյլ կողմեր, որոնք և իրանց ֆրանսիացիներին լաւ յայտնի են, ուղղելու։ Կօկէտ կանանց, բացի սորանից, յատուկ է նախանձել, եթէ նրանց մանաւանդ մոռանում են, այն պատճառով, որ մի այլ, աւելի հետաքրքիր բանի վերա է ուղղվում բազմութեան ուշադրութիւնը։ Այդ դրանք էլ աւելի պակաս կարող են համբերել և պատրաստ են այսպիսի դէպքերում մինչև անգամ մի թեթեւամիտ քայլ, մի յիմարութիւն անել, միայն բազմութեան ուշադրութիւնը կրկին գրաւելու, որսալու համար։

Վերջին ժամանակները Ֆրանսիան ապրում էր խաղաղ և կանոնաւոր կեանքով, զբաղված ներքին հարցերով, ներքին վերանորոգութիւններով. և իսկ այս պատճառով նորա վերա ուշադրութիւն չէին դարձնում նոքա, որոնք սովոր են հետաքրքրվել միայն սովորականից դուրս բաներով, այնպիսի բաներով որոնք—գործածեմ եւրոպական լրագրութեան խօսքը—sensation, մի տենդային զգացմունք են պատճառում։ Ամբողջ Եւրոպան իր աչքերը ուղղել էր դէպի Արևելքը, ուր վճռվում է միլիօնաւոր մարդկանց ապագան, ուր և դարևոր ճնշումներից յետոյ, գուցէ առաջին անգամն է, որ այսպիսի ոյժով զարթել են անտարբերութեան մէջ ընկած, յուսահատված սրտերը, նախագուշակելով իրանց համար նոր, մարդու արժանի կեանք, գուցէ մօտ ապագայում։ Ֆրանսիան չէր կարող ներել իրան, որ նա մինչև այն աստիճան մոռացված է՝ նորա նախանձը զարթնեց և ահա մի քանի օր առաջ, բոլորովին անսպասելի, ինչպէս «մի մաքուր պարզ երկնքից» հասաւ մեզ հեռագրական լուրը, որ ազատամիտ կուսակցութիւնից կազմված նախարարութիւնը, պ. Ժիւլ Սիմոնի նախագահութեամբ ստիպվեցաւ իր հրաժարականը տալ և որ այդ հրաժարականը ընդունվեցաւ Հանրապետութեան նախագահ, դը Մակ-Մահօն մարշալից։ Մի վճռողական, բայց անքաղաքավարի նամակի մէջ, այս վերջինը յանդիմանութիւն է անում պ. Սիմոնին, որ դա չէ իմացել և չէ ուզեցել պաշտպանել ներկայացուցիչների ժողովի առաջ այն մտքերը, որ նա դեռ նորերումս արտայայտել էր մինիստրների խորհրդի առաջ։ Բայց այս մանրամասները յայտնի են ընթերցողին։ Յայտնի է նաև որ Սիմոնի մինիստրութիւնից յետոյ նրա տեղը բռնեց պ. Բրօլիի նախագահութեամբ մի նոր նախարարութիւն, որի հակահանրապետական ձգտումները, կղերական-պապական հակումները ծանօթ են ամենքին։ Կօկէտ Ֆրանսիան հասաւ իր նպատակին՝ ամենքը խօսում են այժմ այնտեղի անցքերի մասին, և եթէ Արևելքը բոլորովին մոռացված չէ, գոնեա հետաքրքրութիւնը բաժանված է։ Եւ իրաւամբ կարելի չէ անտես առնել Ֆրանսիայում կատարված փոփոխութիւնները, որոնք մեծ նշանակութիւն կարող են ունենալ հարևան երկիրների համար։ Ճշմարիտ է, որ թէ պ. դը Բրօլի, թէ միւս կողմից Իտալիայի մինիստրները աշխատում են մինը թագցնել իր նպատակները, միւսները հանգստացնել իրանց երկիրը, բայց անուրանալի է, որ ֆրանսիական նոր մինիստրութիւնը կղերական է և մանաւանդ յայտնի է իբրև պաշտպան պապի աշխարհական իշխանութեան։ Հազիւ թէ պ. դը Բրօլի կը հրաժարվի իր գաղափարներից այժմ իր ձեռքին ունելով,—կամ եթէ ոչ, ինչու նա կընդունէր այդ նոր վարող պաշտօնը։ Ամեն կողմից, բոլոր երկիրների մէջ համարում են պ. Բրօլիի ասպարէզ երեւալը իբրև նոր արտաքին քաղաքականութեան մի նշան, իբրև ընդմիջումն Ֆրանսիայի խաղաղ կեանքի, իբրև վտանգաւոր և բազմախնդիր քաղաքականութեան մի սկիզբ։ Մի քանիսը երկիւղ ունեն մինչև անգամ, որ Ֆրանսիայի նոր կառավարութիւնը կարող էր յանդգնել Իտալիային պատերազմ յայտնելու, պապին իր առաջվայ աշխարհական իշխանութիւնը վերադարձնելու նպատակով։ Դա անկարելի չէ. ուշադրութիւն դարձնենք որքան զօրեղանում է Ֆրանսիայի կղերական կուսակցութիւնը այս վերջին ժամանակներում, որի ապացոյց է նոյն ինքն այժմեան մինիստրութեան բարձրանալը։ Անկասկած է նաև, որ եթէ այսպիսի պատերազմ յայտնվի, նա չի սահմանափակվի միայն Ֆրանսիայի և Իտալիայի վերա, այլ կարող է յառաջ բերել շատ խառն պայմաններ Եւրոպայի և մնացեալ երկիրներում։

Բայց թոյլ կը տամ արդեօք Ֆրանսիայի մեծամասն բազմութիւնը, որ երկիրը դառնայ այսպիսով մի խաղալիկ մի օր և իցէ բաղդախնդիր, մոլեռանդ, յետադէմ խմբի ձեռքում, որ պատրաստ է զոհել ամբողջ երկիրը իր միջնադարեան ցնորքի իրագործման համար, որ պատրաստ է կործանիչ մի պատերազմի մէջ գցել այն երկիրը, որ այժմ աւելի քան երբէք կարօտ է խաղաղութեան, իր ներքին դրութիւնը բարեկարգելու համար։ Միթէ կրկին կը յաջողվի կոպիտ ոյժին յաղթող դուրս գալ և ճնշումն ներգործել ազատ զարգացման վերա և տարիներով յետ մղել այն բոլոր արդիւնքները, որոնց պարտական է Ֆրանսիան ազատական կուսակցութեան կառավարութեանը և նորա ժամանակ վայելած խաղաղութեանը։

Միթէ կրկին պէտք է ընկնի ամբողջ Ֆրանսիան այն խաւարի մէջ, որ իր չորս կողմը տարածում է միշտ կղերական մի կառավարութիւն, մանաւանդ երբ նա հիմնվում է զօրքի ոյժի վերա։ Թէ դա մի վերջին յուսահատական փորձ է միջնադարեան ձգտումների, որոնք իրանց մահից առաջ աշխատում են վարակել արդեան հասարակութիւնը իրանց անառողջ գաղափարներով և կործանել բոլոր պտուղները, որոնց հասել է ազատ միտքը դարևոր պատերազմներից յետոյ խաւարի և մոլեռանդութեան դէմ։

Ա. Արծրունի

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Փարիզից «Հավասի հեռագրական ընկերութիւնը» հաղորդում է որ մայիսի 21-ին (յունիսի

Առաջին ամիսները բաւական խաղաղ անցկացան։ Ամուսնութեան առաջին քաղցր ամիսները թռան գնացին... Պարտիզապատ գիւղի սովորութիւնն էր, որ երիտասարդները ամուսնանալուց հազիւ երեք, չորս ամիս անցած գընում էին օտար երկիրներ և շատերը նրանցից տարիներով չէին վերադառնում։ Կանանց մնում էր տնտեսութեամբ պարապել։

Երեք ամիս էր անցկացել Սեդրակի ամուսնութիւնից յետոյ։ Երեկոյ էր. Ալանի ընտանիքը հաւաքուել էր մի սենեակում։ Գիւանի վրա նստել էր Ալանը, քիչ հեռու իր թանգագին կէսը, մի կողմն էլ Սեդրակը և Մարիամը։ Ամենքը լուռ նայում էին Ալանին, սպասում էին, որ նա սկսի խօսակցութիւնը։ Բուխարում պարկած կատուն անգամ լուռ նայում էր Ալանին։

—Էգուց գնա պաղարօժնա վեր առ, գոչեց Ալանը Սեդրակին, ընդմիջելով խորհրդաւոր լռութիւնը։

—Ո՞ւմ համար Ափի, հարցրեց Սեդրակը։ Մարիամի սիրտը խփում էր։

—Քեզ համար, պատասխանեց հայրը, բաւական է ինչ տանը մնացիր։ Մենք գործեր ունենք, պէտք է գնաս Մոսկով, հակես առուտրի վրա։

—Լաւ կը լինի։

—Երկու օրից յետոյ պէտք է գնաս, շուտ պատրաստուիր։

Մարիամը տեսնում էր իր սկեսարի վճռողական դէմքը, բայց չը կարողացաւ համբերել և ասաց։

—Միթէ այդքան հարկաւոր գործ է, որ Սեդրակը այդքան շուտ պէտք գնայ. միթէ նա չէ կարող մի քանի ժամանակ էլի մնալ...

—Գործը միշտ հարկաւոր է, ընդմիջեց Ալանը, իսկ նրա մնալը քո բանը չէ. էդպէս դու ինձ հետ չը պէտք է խօսես. ամօթ է. ուրեմն երկու օրից պատրաստ լինես, գոչեց նա Սեդրակին և դուրս գնաց սենեակից։ Նրան հետևեց և իր կինը։

—Ինչի՞ դու այդպէս շուտ համաձայնեցիր հօրդ հետ, ասաց Մարիամը Սեդրակին, երբ նրանք մենակ մնացին։ Երևի դու էլ ուզում ես շուտ գնալ, հեռանալ ինձանից...

—Հօրս կամքը պէտք է կատարեմ, ես ինչպէս կարող եմ նրան հակառակել. դու էլ իզուր ասացիր, նա խօ քեզ էլ չը լսեց և մի և նոյն ժամանակ նեղացաւ քեզ վրա։

—Բայց ես ուզում եմ, որ դու էլի մնաս. հարկաւոր գործ չը կայ, մենք նոր ենք պսակուել։ Ես չեմ ուզում քեզանից հեռու լինել, աղաչում էր Մարիամը Սեդրակին, փաթաթուելով նրան։

—Կամաց, կամաց, հայրը կը լսէ. անկարելի բան ես ուզում. պէտք է գնալ. Ափին ասում է որ գործը միշտ հարկաւոր է, պատասխանեց Սեդրակը. դու էլ նրան պէտք է խոնարհ լինես...

Առաջին անգամ չէր, որ Մարիամը այսպիսի խօսքեր էր լսում իր ամուսնից։ Առաջին անգամ չէր, որ նախատվում էր իր սկեսրից... Նա շատ լաւ հասկանում էր իր ամուսնական իրաւունքները, բայց ո՞ւմ ասէր, ո՞ւմ գանգատուէր, ո՞ւմից պաշտպանութիւն խնդրէր։ Մի քանի այսպիսի նախատինքներ, մի քանի այսպիսի թուլութիւններ ամուսնի կողմից և կինը առաջին պատահողի գիրկը կընկնի... բայց ո՞վ է մտածում սրա վրա, ո՞վ նրան մարդատեղ է դնում...

—Ուրեմն պէտք է գնաս, Սեդրակ, ասաց Մարիամը և արտասուքները թափուեցան նրա աչքերից...

Ափսոս չես, Մարիամ, որ լաց ես լինում, ափսոս, որ չեմ կարող արտասունքներից քաղցր կաթիլներ հաւաքել։ Լաց մի լինիր, իմ քաղցրիկ, կամքիդ մատաղ լինեմ, Մարիամ... Բայց հայրը հրամայեց և որդին երկու օրից յետոյ ճանապարհին էր դէպի Մոսկվա...

V

Մարիամը մնաց իր սկեսարի կատարեալ իշխանութեան տակ։ Պէտք է նրա բոլոր կամքերը կատարէր, պէտք է նրա բոլոր ցանկութիւնները գուշակէր, պէտք է նրա վիրաւորանքները տանէր. հարսանիքից երեք ամիս յետոյ, այն ժամանակ երբ ամեն մի կին իրան դրախտումն է համարում, Մարիամը այդ ժամանակ պէտք է ապրէր Հայրապետենց Ալանի համար։ Իսկ պառաւի խիղճը նրան չէր տանջում. նորա համար անհասկանալի էր, որ որդին և հարսը իրանց համար են ստեղծուած, իրանց կամքը պէտք է ունենան։ Ոչ, նոքա ստեղծուել են պառաւի համար, նորա խաղալիքներն են։ Պառաւը իր բռնութիւնը տարածում էր կատարեալ Մարիամի վրա, որովհետև դա իր սորագրեալի, Սեդրակի, սորագրեալն էր... «Այլ ես չեմ կարող համբերել, Սեդրակ, գրեց նա մի նամակ, եկ շուտով։ Ինձ ամեն րոպէ նախատում են... եթէ դուռը կանգնում եմ, հայրդ ասում է, որ ես սիրեկանի ճանապարհ եմ սպասում... եթէ մի մարդու նայում եմ, ասում է, որ դա ո՞վ է, որ դրան այդպէս մտիկ ես տալի... եթէ մի գիրք եմ կարդում, ասում է, որ սիրահարութիւն եմ սովորում...» Սորա պատասխանը հօր նամակումն էր գրած. «Ափի Մարիամին ասա, որ քեզ հնազանդ լինի...» Այլ ևս Մարիամին չէին տալի Սեդրակին առանձին նամակ գրել և ինքն էլ ցանկութիւն չունէր գրելու. Սեդրակը չը կարողացաւ նրան պաշտպանել, Սեդրակը չէր կարող նրան պաշտպանել, նա կրաւորականութեան էր հասցրած, Սեդրակը կորցրեց իր համարումը Մարիամի աչքում։ Մէկ մարդ պատահէր Մարիամին, մէկը թող նրան համակրէր, երկու մխիթարական խօսք ասէր, և Մարիամը նրա գիրկը կընկնէր, նրա սորուկը կը լինէր... բայց ո՞վ կար Պարտիզապատում...

Ոչ ոք չունէր Մարիամը, որին գանգատուէր, նա որբ էր, ազգականները նրան չէին հասկանայ և եթէ պատմէր էլ նրանց, պէտք է Սեդրակի խօսքերը կրկնէին։

Տարի ու կէս անցել էր Սեդրակի գնալուց։ Մեծ պասի առաջին չորեքթուայ ուրբաթ երեկոն էր։ Սուրբ Շմաւոն եկեղեցում ժամը արձակուել էր։ Տէրունի քահանան (դա Մարիամի կրօնի ուսուցիչն էր) սև փիլոնը ծածկած, չոքել էր կանանց դասում, նորա հետևից խոստովանվող կանայքն էին կանգնել. ամենից յետ Մարիամն էր։ Կանայք պատկառանքով մօտենում էին քահանային, ասում էին մխիթարական խօսքը և հեռանում։ Ամենից վերջը մօտեցաւ Մարիամը, ծնկի վրա ընկաւ և արտասուք թափելով պատմեց ամեն բան իր նախկին ուսուցչին։ Տէրունին լսում էր և գլուխը շարժում. երբ Մարիամը վերջացրեց, նա ասաց.

—Աղօթիր, Մարիամ, աղօթքի մէջ հանգստութիւն կը գտնես։ Հնազանդուիր քո վիճակին. փրկիչը հեզութիւն է քարոզում։

Մարիամը հեռացաւ մի փոքր թեթեւացած, բայց երկար չը տևեց այդ դրութիւնը. նա 17 տարեկան էր, նորան սէր էր հարկաւոր, նրան կեանք էր հարկաւոր... մէկը չը կար, որ ասէր. «Արի ես սփոփեմ ցաւերդ», մէկը չասաց նրան. «Դու միայն ուրիշների համար չես ստեղծուել, քեզ համար պէտք է ապրես. արի, գնանք փախչենք, ապրենք միասին, ես քեզ երջանիկ կանեմ»։ Չը կար այդպիսին և մինչև հիմա էլ չը կայ։ Ես էլ, ընթերցող, կը վերջացնեմ պատմութիւնս, մինչև այդպիսի մէկը երևան գայ... Բարով մնաս իմ սիրուն, իմ քաղցրիկ, իմ հոգւոյս հատոր Մարիամ։

Երևան Յ. Տէր-Գրիգորեան

1877 մայիս

2-ին) փարիզի քաղաքային խորհրդի նախագահ Բօննէ-Դիւվէրդիէ կալանաւորվեցաւ որովհետև մի ճառ է ասել վրդովեցնող բովանդակութեան։

—Աթէնքից հեռագրում են, որ Յունաստանի նոր մինիստրութեան խորհրդի Նախագահ հաղորդեց յունաց ազգային ժողովին նոր կաբինէտի գործունէութեան պրօգրամը, որի գլխաւոր միտքն է առանց յետաձգութեան ձեռք տալ պատերազմական պատրաստութիւններին Յունաստանի մէջ։—Բուխարէստից հեռագրում են, որ Թիւրքաց նաւերը ջանում էին Ռենիի մօտ զօրք դուրս բերել ափերի վրա, բայց յետ մղվեցան ռուսաց զրահաւոր նաւերից, որոնք մտան Դունայ գետի Սուլինի անուանված բերանը։

—Ինչպէս հաղորդում է հեռագիրը, Թիւրքաց տէրութիւնը արգելել է նաւերին Դարդանէլեան նեղուցով անցնել արևի մայր մտնելուց յետոյ։

—Աթէնքից հեռագրում են որ Թէսալիայում ապստամբութիւն ծագեց։ Ապստամբները այրեցին մի Թուրքաց գիւղ։

—Յունաստանում, ինչպէս հաղորդում են լրագիրները, մեծ յուզմունք կայ։ Ժողովուրդը պատերազմ է պահանջում։ Լրագիրների խմբագիրները Աթէնքում մի ժողով կազմելով, երդվեցին որ պատրաստ են պաշտպանել ազգի ընդհանրական շահերը և զոհել անձնական օգուտները։

—Լուր կայ իբր թէ Միդհաթ-փաշան հրաժարվում է Կ. Պօլիս վերադառնալուց։

—Վիէննայի «Tagblatt» լրագիրը հաւատացնում է որ Սուլթան Աբդուլ-Համիդ սօֆթաներից արած անկարգութիւնների պատճառով տեղափոխվեցաւ Բօսֆօրի ասիական ափը։ Այդ լուրը, ի հարկէ դեռ ևս վերաստուգութեան է պահանջում։

—Կ. Պօլսում յայտնված է պաշարական դրութիւնը, որպէս հետևանք ժողովրդական յուզմունքների։

—Օրինական (լեգիտիմիստ) «France Nouvelle» ֆրանսիական լրագիրը ասում է թէ Սենատի օրինական կուսակցութիւնը դեռ ոչինչ վճիռ չէ ընդունել ազգային ժողովի լուծման վերաբերութեամբ։ Նոյն լրագիրը հաւատացնում է որ Սենատի բօնապարտեան կուսակցութիւնը ընդդէմ է ազգային ժողովի արձակման։

—Բոլոր գոյների հանրապետականները ֆրանսիական Պատգամաւորների ժողովի մէջ կազմեցին վերահսկողութեան մի մասնաժողով, որի անդամները այս երեք անձինք են՝ Լուի Բլան, Մադիէ-Մօնժօ և Լօկրուա։ Մասնաժողովը ահագին քանակութեամբ տպել տուեց հանրապետական պատգամաւորների մանիֆէստը, որպէս զի տարածէ այդ մանիֆեստը գաւառներում։ Բացի սորանից իւրաքանչիւր հանրապետական պատգամաւոր պարտաւորվում է մասնաւոր նամակներ գրել իր ընտրողներին, յայտնելով իր նամակի մէջ նոյն մտքերը, որոնք յայտնված են մանիֆէստի մէջ։

—Իտալական ազգային ժողովի Սավինի պատգամաւորը հարց առաջարկեց տէրութեանը մայիսի 11-ի (յունիսի 23) պատգամաւորների ժողովի նստի մէջ Ֆրանսիայում պատահած յետադէմ յեղափոխութեան վերաբերութեամբ։ Իտալական տէրութիւնը իր արտաքին գործերի մինիստրի միջոցով պատասխանեց ազգային ժողովին, որ ֆրանսիական տէրութիւնը յիշեալ յեղափոխութիւնը կատարելով ոչինչ թշնամական դիտաւորութիւն չունի Իտալիայի դէմ։

—Կ. Պօլսից հեռագրում են որ Մուխտար-փաշայի զօրքը Կարսից քաշվում է դէպի Էրզրում, որտեղ պէտք է կենտրոնանայ Թիւրքաց զօրքերի բոլոր ոյժերը։

—Կ. Պօլսից լուրեր եկան որ Սուլթանի դէմ դժգոհութիւնը մեծ է և ընդհանուր է։ Ժողովրդի մէջ կայ դիտաւորութիւն գահից զրկել Աբդուլ-Համիդին և նրա 33 տարեկան Մէհմէդ-Ռաշիդ եղբօրը սուլթան հրատարակել։

—Կ. Պօլսի ժողովուրդը որ բողոքեց ազգային ժողովին Արդահան ռուսներից վեր առնելու պատճառով, յայտնում է իր բողոքի մէջ որ զարմանում է ինչպէս կարող էր վեր առած լինել Արդահանի պէս բերդը, ուր կար այսքան զօրք, այսքան ամենանոր ձևի Կրուպի թնդանօթներ, զօրքը զինաւորված էր ամենանոր սիստեմայի հրացաններով և բերդի մէջ անչափ շատ ամեն տեսակ զինուորական և ուտելիքների պաշար կար։ Կարծում են որ Արդահանի անձնատուր լինելու պատճառը՝ Թուրք զինուորական պետերի կողմից մատնութիւն և անընդունակութիւն էր։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ մեզ գրում են որ այս օրերս քաղաքի միջով անցան որ ուղևորվեն պատերազմի բեմը «Կարմիր խաչի» քոյրեր՝ իշխանուհի Ջավչավաձէ և իշխանուհի Չէլօկաեվ։

***

Մեզ գրում են որ Արդահան վեր առնելուց յետոյ ականատեսները համոզվեցան թէ «Тифл. Вѣстн.» լրագրից հաղորդված լուրը իբր թէ Թուրքաց զօրքը վատ կերակրված է եղել, սխալ էր, որովհետև Արդահան առնելիս գտան բերդի ամբարանոցներում անթիւ քանակութիւն բրնձի, պանիրի, տկերով հաղվա, մեծ քանակութեամբ ալիւր, ցորեն և բրինձ և այլ հարկաւոր ուտելիքներ։

***

Մեզ գրում են ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ որ Արդահանում այժմ առուտուր անողները ախալքալաքցի և ախալցխացի հայերն են։

***

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մի ֆրանսուհի ՏԻԿԻՆ կամենում մասնաւոր տներում ՖՐԱՆՍԻԵՐԷՆ և ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ եզուի դասեր տալ։ Հասցէի մասին կարելի է տեղեկանալ «ՄՇԱԿԻ» խմբագրատան մէջ։

ДАМА француженка желаетъ имѣть въ частныхъ домахъ уроки *французскаго и англійскаго* языковъ. Спросить объ адресѣ въ редакціи газеты «*Мшакъ*.»

5—10

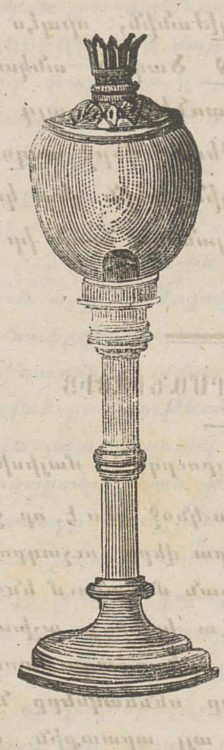

Ամենաէժան ԼԱՄՊԱՆԵՐ, ամենանոր սիստեմայով թէ նաւթի թէ ձէթի համար, յայտնի եւրօպական գործարաններից ծախվում են իմ դէպօի մէջ, որ գտնվում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ, Պալատի և Մուշէյումի հանդէպ, Ս. Շաբուրօվի տանը։

Բացի սորանից իմ դէպօյի մէջ ծախվում են լամպաների ամեն տեսակ պատկանելիք՝ ինչպէս ապակիներ, աբաժուրներ, գունտեր և այլն։

Ստացվեցան մեծ քանակութեամբ այգու շամադաններ, լապտերներ և այլն։

Օտարաքաղաքացիների պահանջները կը կատարվեն շուտ և ճիշդ կերպով։

9—10 Ե. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆՑ

ЗАМѢНЕННОЕ СРЕДСТВО ТРЕСКОВАГО ЖИРА
SIROP DE RAIFORT IODÉ
DE GRIMAULT ET Cie

DENTIFRICES RIGAUD

Большая медаль за заслуги — 8, RUE VIVIENNE, 8 — PARIS — Большая медаль за заслуги

На всемірной выставкѣ въ Вѣнѣ. — На всемірной выставкѣ въ Вѣнѣ.

CRÈME DENTIFRICE SOLIDIFIÉE
(Тѣсто для чищенія зубовъ)

Этотъ превосходный составъ придаетъ зубамъ отличный бѣлый цвѣтъ и укрѣпляетъ десны. не представляя. притомъ, ни одного изъ недостатковъ обыкновенно употребляемыхъ зубныхъ порошковъ, вредно дѣйствующихъ на эмаль зубовъ.
Это тѣсто не оставляетъ осадка на щеткѣ, оно лишь слегка окрашиваетъ ее розовымъ цвѣтомъ.

DENTORINE RIGAUD
(Зубной Элексиръ РИГО)

Входящая въ этотъ элексиръ арника даетъ этому продукту свойство исключительное возвращать бѣлизну зубамъ. очищаетъ дыханіе и облегчаетъ циркуляцію крови. Нѣсколько капель въ стаканъ воды достаточно, чтобъ сдѣлать воду совершенно ароматическою и освѣжаютъ ротъ въ высшей степени пріятно.

ВЪ ТИФЛИСѢ У ЦУРИНОВА

МԱՅԻՍԻ 26. ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ ԹԻՖԼԻՍ. 1877.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Մայիսի 26-ին)	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալը)	7	65
Հին 82 պր. մ. արծ. 1000 մ.	1250	—
Հին 20 կ. 72 պր. 1000 »	1090	—
Վիգրիշնի 5⁰/₀ առաջի փոխառութեան տոմ. 100 »	200	—
Երկրորդ 5% վիգրիշնի »	194	—
Մարսելի կուրսը 267 ֆր.	100	—
Լօնդօնի կուրսը Օդեսայի վրա.	9	42
Վենայի կուրսը ամէ 142 գլ.	100	—
Դուրեժի բարաթը. . .	4	90
Առևտրական բանկի ակցիան 200 մ. . . .	280	—
Փօթի Թիֆլիսեան երկաթուղու ակցիան 125 մ.	125	—
Շաքարը բրօցկու . .	8	20
» միւս տեսակը.	7	80
» չաքարաւազը.	7	—
» տրանզիտը. .	8	—
» մաքուր վճարած	11	30
Բամբակը Երևանու Ամերիկայի սերմից. . .	6	80
Միւս տեսակը հին սերմից.	5	75
Բուրդը Թուշի . . .	—	—
» Թարաքամի .	3	—
Ալիւր Շորագալու . .	1	40
» Երևանի. . . .	1	10
Գարին.	—	60
Մոմը բնաճարպի (стеар.)	14	—
Մետաքս Նուխվայ. .	—	—
Կախեթունը. . . .	50	—
Կոկոնը Նուխվայ (բոժ.)	25	—
Ցրիզոնը (լաւը) Ագուլեաց	—	—
Կոֆէն մոկօի. . . .	27	—
» լիվանի . . .	22	—
» մարտինիկօյինը .	18	—

ՀԵՌԱԳԻՐ	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները . . .	1	
Նոր-Նախիջևան, Աստրախան, Ղրիմ, Մայրաքաղաքներ և Եւրոպական Ռուսաստան	2	
Աւստրիա . . .	3	
Անգլիա. . . .	4	
Գերմանիա. . .	2	88
Թիւրքիա . . .	3	25
Ֆրանսիա . . .	3	75

ՆԱՒԵՐ (Շրջական գիծ)

Օդէսայից փօթի (ամառը) հինգշաբթի ժամը 3-ին կէս օրից յետոյ։

Փօթիից Օդէսա երկուշաբթի 8 ժամին առաւօտեան։

Օդէսայից փօթի (ձմեռը) հինգշաբթի 3 ժամին։

Փօթիից Օդէսա հինգշաբթի առաւօտեան։

Փօթիից Կ. Պօլիս կիրակի առաւօտները։

Կ. Պօլսից փօթի կիրակի առաւօտները։

(Ուղղակի գիծ)

Օդէսայից փօթի երկուշաբթի 3 ժամ. կէսօրի։

Փօթիից Օդէսա շաբաթ 8 ժամ. առաւօտ։

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 9 ժամին 36 րոպէ առաւօտեան։ Մինչև Միխայլօվօ (խառն գնացքը) երեկոյեան 4 ժամ. 54 րոպէ։

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից	9. 36	4. 54
Գորի.	12. 32	9. 11
Միխայլօվօ	2. 15	11. 25
Քութայիս	8. 33	
Փօթի.	11. 46	
	առաւօտ.	
Փօթիից	8. 38	
Քութայիս	11. 59	
Միխայլօվօ.	5. 56	1. 06
Գորի.	7. 33	3. 36
Թիֆլիս.	10. 16	7. 24

Թիֆլիս գալիս է առաջին գնացքը երեկոյեան 10 ժ. 16 ր. երկրորդը՝ առաւօտեան 7 ժ. 24 ր.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխեթ .	90	68	38
Գորի. .	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ.	5. 22	3. 92	2, 18
Քութայիս	9.	6. 75	3. 75
Փօթի. .	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՈՍՏ

1) Ամեն տեսակ թէ նամակներ, թէ լրագիրներ՝ Ռուսաստան և արտասահման ուղարկելու, ընդունվում են ամեն օր, առաւօտեան 8 ժամից մինչև 12 (բացի կիրակի օրերից)

2) Բագուի ճանապարհը՝ թեթև փոստը ընդունվում է երեքշաբթի և ուրբաթ օրերը, իսկ ծանր փոստը երկուշաբթի։

3) Երևանի տրակտը՝ ամեն օր։

4) Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղու գիծը՝ ամեն օր, բացի կիրակի օրերից։

5) Նուխու տրակտը՝ թեթև փոստը ընդունվում է չորեքշաբթի, իսկ ծանր փոստը շաբաթ օրերը։

6) Բելիկլիւչի ճանապարհը՝ ամեն տեսակ փոստ ընդունվում է երկուշաբթի և ուրբաթ օրերը։

Ռուսաստանից և Արտասահմանից փոստը ստացվում է Թիֆլիսում ամեն օր։ Բագուի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ օրերը։ Երևանի տրակտից՝ երկուշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ։ Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղուց ամեն օր։ Նուխու տրակտից՝ չորեքշաբթի և կիրակի։ Բելիկլիւչի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ	կոպ.
Բաց նամակը ամէ. .	4
Ռուսաստան նամակը	8
Գերմանիա, Աւստրիա	8
Ֆրանսիա.	8
Անգլիա	8
Շվէյցարիա. . . .	8
Թուրքիա (Կ. Պօլիս .	8
Թիւրքիա (ցամաք) . .	8
Իտալիա	8
Ամէրիկա	28
Պարսկաստան . . .	10
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ՓՈՍՏԻ ԿԱՌՔԵՐ

Թիֆլիսից Վլադիկավկաս փոստի կառքերը գնում են ամեն օր, երկու անգամ օրը։

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼ։ Սարգիս Բաղդասարօվ։ Ստացանք 7 րուբլ, բայց ում պէտք է ուղարկենք, չը հասկացանք։ Խընդրեմ պարզ գրեցէք անուն ու ազգանուն։ Վասիլ Պետրօվիչ,—յետոյ չէ կարդացվում։ Մինչև որ անունը չը գրէք,—լրագիրը չենք կարող ուղարկել։ Միշտ պէտք է ամեն բան պարզ գրել։

—Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Յ. Զ. Չորս րուբլ ստացանք մի բաժանորդի համար։

—ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ։ Ա. Ա. Արտասահմանից իւրաքանչիւր գրած մի տող մեզ համար թանգագին է, ի հարկէ զարգացած մարդու կողմից։

—ՍԻՄՖԵՐՕՊՕԼ։ Մ. Ս. Ձեր յօդուածը որպէս բանակռուութիւն մի յայտնի անամօթ լրագրի դէմ չենք տպի։ Բայց առանց նրան յիշելու, գուցէ քաղուածք կանենք։

Дозволено цензурою 25 Мая 1877 г. Тифлисъ. Типографія Мартиросіанца Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ